

Two basic trends are seen in modern society:
- requirements for matching between personal qualities and professional features

- requirements for the creation by person its own employment options, maximally including individual potential of a human.

It is marked, the feature of circus artistic activity of circus acrobats is that an own body, as main mean of self-expression, comes forward the object of activity. Acrobats in a circus on certain elements, determined artistic character of activity. Exactly the necessity of creation of image creates the specific features of activity of circus acrobats.

Keywords: artistic activity, artists of circus, structurally are judicial descriptions, acrobat.

Отримано: 30.07.2014 р.

УДК 159.942

Джеджеря О.В.

ЕМОЦІЙНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ: СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНА

Джеджеря О.В. Емоційне переживання: сутність феномена. У статті представлено аналіз та узагальнення теоретичних поглядів щодо сутності феноменів переживання та емоційного переживання. Обґрунтовано висновок про те, що переживання є психічною формою відображення дійсності, яка детермінує функціонування психіки, забезпечуючи вироблення певної якості ставлення особистості до явищ реальної або уявної дійсності та його реалізації в поведінці й діяльності. Переживання супроводжується виникненням певного психічного стану, зумовленого емоційно-когнітивною оцінкою наявних, минулих або майбутніх життєвих подій. Така оцінка формується в діапазоні від визначення ситуативного чи дійового значення предметів і явищ до усвідомлення їх життєвого сенсу.

На основі отриманих висновків запропоновано трактування поняття "емоційне переживання" як специфічної психічної форми відображення дійсності, що реалізується з допомогою емоційно-почуттєвих феноменів, забезпечує певну якість ставлення до реальних або уявних, наявних, минулих або майбутніх життєвих подій та його реалізацію в поведінці й діяльності особистості. Емоційне переживання постає як природна даність організму сприймати та аналізувати внутрішні і зовнішні впливи на рівні емоцій і почуттів, оцінювати їх значення, викликати відповідні психічні стани, детермінувати ефективність функціонування психіки в цілому.

Необхідно відзначити особливу роль емоційних переживань у спонуканні до діяльності, зокрема їх значення для процесів пізнання та навчання особистості. Це зумовлює інтерес до дослідження емоційного переживання як детермінуючого чинника навчальної діяльності особистості.

Ключові слова: емоційне переживання, переживання, емоція.

Постановка проблеми. Сучасний стан психологічної науки і практики характеризується зростанням інтересу до проблеми емоційних переживань, що зумовлене їх значущістю для життєдіяльності осо-

бистості Адже переживання кожної життєвої події пов'язане з виникненням широкого спектру емоційно-почуттєвих феноменів, які зумовлюють певну якість ставлення до внутрішнього та навколишнього світу, накладають відбиток на дії і поведінку особистості.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема емоційного переживання отримала відображення у працях О. Будницької, Б. Додонова, Т. Кириленко, К. Варшавської. Вагоме теоретичне підґрунтя для розуміння сутності феномена "емоційне переживання" утворюють праці, в яких викладаються теоретичні погляди щодо сутності переживань (Ф. Василюк, Л. Веккер, М. Дяченко, Б. Зейгарник, Є. Ільїн, Л. Виготський, Л. Кандибович, А. Корнієнко, О. Леонт'єв, Г. Ложкін, С. Максименко, Р. Немов, С. Максименко, І. Моначин, А. Петровський, А. Проніна, К. Платонов, В. Семиченко, В. Симонов, С. Рубінштейн, Т. Титаренко, Л. Фахрутдінова, А. Шаров, М. Ярошевський), висвітлюються положення різноманітних теорій та концепцій емоцій (П. Анохін, М. Арнольд, П. Бард, В. Вундт, Дж. Грей, Н. Грот, У. Джеймс, К. Ізард, Я. Калашник, Ф. Крюгер, У. Кеннон, Е. Клаперед, Р. Лазарус, О. Леонт'єв, Р. Липер, Г. Ланге, А. Лурія, Д. Раппопорт, С. Рубінштейн, П. Симонов, Л. Фестінгер, С. Шехтер).

Відповідно значний внесок у розуміння сутності емоційного переживання здійснили вчені, які досліджували форми, функції, механізми емоційних явищ (Г. Бреслав, В. Вілюнас, Л. Гозман, Б. Додонов, К. Ізард, О. Лук, Е. Носенко, А. Ольшаннікова, Я. Рейковський, М. Русалова, О. Чернікова, П. Якобсон), обґрунтовували присутність цих явищ у процесах регуляції діяльності і поведінки особистості (Є. Богданов, О. Леонт'єв, А. Лурія, К. Платонов, С. Рубінштейн), зокрема аналізували їх вплив на навчальну діяльність особистості (М. Пейсахов, В. Семиченко, О. Чебикін).

У результаті проведених досліджень склалися різноманітні точки зору стосовно розуміння емоційного переживання, що пов'язане з неоднозначними і навіть суперечливими тлумаченнями більш загальної категорії "переживання". Відповідно актуальною є потреба в проведенні аналізу та узагальненні існуючих наукових поглядів щодо сутності феноменів переживання й емоційного переживання, що й обрано за **мету** нашої статті.

Виклад основного матеріалу. Автори більшості наукових праць, присвячених проблемі переживання, дотримуються думки, що це явище закономірно пов'язане з емоціями (В. Вілюнас, Т. Кириленко, Ф. Корнієнко, Ф. Крюгер, К. Платонов, С. Рубінштейн). Зміст такого зв'язку пояснюється зокрема виходячи з того, що:

- категорії "переживання" і "емоція" відображають одні й ті ж самі психічні феномени (Б. Додонов, Є. Ільїн, А. Корнієнко, В. Симонов);

- переживання є формою емоцій високого ступеня рефлексивності (Л. Виготський, Н. Волянук, К. Ізард, Г. Ложкін, П. Лушин, В. Мясіщев, К. Платонов, В. Рудюк, А. Шаров).

Варто зауважити, що в науці існує і протилежна викладеним точка зору (Л. Фахрутдінова), згідно з якою переживання та емоційні феномени належать до різних класів психічних явищ [24].

Принагідно варто зазначити, що людина переживає життєві події завдяки своїй участі в них. Тому заслуговує на увагу підхід (Г.Г. Гадамер), згідно з яким термін "переживання" вважається комплексним і може використовуватися як для позначення факту присутності людини при тому, що відбувається, так і результату цієї присутності, який відображений в її змісті та визначений в її для цінності для індивіда. Тобто переживання виявляється як:

- свідчення того, що пережито;
- відтінок безпосереднього суб'єктивного сприймання світу;
- свідчення збереження змісту того, що пережито, в якому поєднуються тривалість і значення пережитого [8].

Відповідно вітчизняними і зарубіжними вченими об'рунтовано наукові позиції, згідно з якими переживання вважаються:

- спричиненими чуттєвим відображенням дійсності;
- представленими у свідомості особистості;
- емоційно забарвленими;
- особливим видом (формою) активності.

На чуттєвій природі переживання та його єдності з емоціями наголошують Л. Веккер, У. Джемс, Г. Ланге, Р. Немов. В одній з перших психологічних теорій емоцій (периферичній) стверджується, що воно виникає під впливом периферичних змін, спричинених сприйняттям хвилюючої події і викликає певну емоцію. Відповідно, як стверджує один із засновників цієї теорії У. Джемс, "У всьому об'ємі, який займає тіло, ми під час емоції переживаємо різноманітні відчуття, з котрих складається почуття особистості..." [9, с. 277]. А розуміння категорії "переживання" Л. Веккером базується на визнанні тотожності переживання і емоції, в якій втілюється чуттєве відображення суб'єктивних станів індивіда [5, с. 381] – за переконанням ученого: "У значенні слів "переживати"... , "відчувати", "відчувати емоції" важко вказати на більш-менш ясні та визначені відмінності" [5, с. 372].

Викладені погляди отримали подальший розвиток у теоретичних висновках Р. Немова, на думку якого переживання є відчуттям, що супроводжується емоціями [17].

Слід підкреслити продуктивність висловлених ідей в плані осмислення переживання як суб'єктивного явища, що містить у собі чуттєвий аспект. Проте, на наш погляд, охарактеризований підхід є дещо

визначенням і обмеженням оскільки він позбавляє переживання притаманних йому ознак універсальності та якісної різноманітності. Тому поряд з охарактеризованими трактуваннями досліджуваного поняття заслуговують на увагу твердження про присутність в ньому когнітивних феноменів, отже, про його зв'язок з свідомістю особистості.

Саме на цій стороні переживання акцентують увагу М. Дьяченко, Л. Кандибович, А. Проніна, В. Семиченко, котрі тлумачать його сутність через категорію "стан". У цьому контексті дослідники надають переживанню значення осмисленого емоційного стану, викликаного значущою для особистості об'єктивною подією або пригадуванням попередньо пережитих життєвих подій [11]; особливого емоційного стану і водночас механізму, який уможливує поєднання соціальної та індивідуальної сутності людини [20]; структурної одиниці інших комплексних психічних станів, які визначають психічний рівень (передусім усвідомлений або неусвідомлений) реагування людини на життєві події [23].

Водночас варто зауважити, що вчені дотримуються різних поглядів стосовно питання співвідношення переживання зі свідомістю. Так, К. Платонов, характеризує переживання як найпростіше психічне явище, що є атрибутом свідомості і забезпечує відображення дійсності у формі задоволення (страждання), збудження чи заспокоєння. На думку вченого, здатність до переживання була отримана у ході філогенезу завдяки якісному стрибку від фізіологічної форми відображення до психічної, притаманної живим істотам з розвиненим мозком [19, с. 89]. Натомість Є. Льїн відносить переживання до компонентів емоційного реагування, що забезпечує відображення у свідомості відчуттів і вражень від дійсності [13].

Інші дослідники (Л. Виготський, Т. Кириленко) вважають переживання таким компонентом свідомості, який бере участь у розвитку особистості, осмисленні нею дійсності, плануванні діяльності та виборі дій. Надаючи переживанням значення ключового компонента свідомості, Л. Виготський висловлює важливу думку стосовно особливої ролі переживань у регулятивних процесах. Видатний психолог вважає переживання найвагомішою (порівняно з іншими) динамічною складовою у структурі свідомості, "де всі основні одиниці свідомості дані як такі" [6, с. 383], що й обумовлює поведінку особистості. До того ж у своїй культурно-історичній концепції учений надає переживанням значення одиниць вікового розвитку, який вважає представленим історією переживань.

Ми підтримуємо думку тих учених, які стверджують, що вплив переживань на процес особистісного розвитку можна пояснити їх здатністю викликати певну якість ставлення людини до дійсності (на що вказують В. Вілюнас, Т. Кириленко, Ф. Корнієнко, С. Рубінштейн,) та,

як зауважують А. Петровський і М. Ярошевський, бути своєрідним відгуком на приховані конфлікти і кризи особистісного розвитку, що становить основу для вироблення ставлення особистості до власного й навколишнього світу [18]. Відповідно бачиться доцільним вважати переживання раціонально-емоційним ставленням особистості до дійсності (В. Вілюнас [6]), вважати його своєрідним внутрішнім сигналом, який сприяє усвідомленню смислу життєвих подій, сенсу існування людини, спонукає до вибору мотивів поведінки (Т. Кириленко [14]).

Розумінню сутності переживання допомагають висновки С. Рубінштейна про те, що переживання є водночас первинним суб'єктивним началом свідомості і формою відображення (сприйняття і опрацювання) дійсності суб'єктом, вироблення ставлення до неї на рівні емоцій, що утворюють емоційно-чуттєву сферу особистості. Зауважимо, що видатний учений цілком справедливо вважає переживання повноцінним психічним актом, що охоплює всі аспекти психіки і відображає всю повноту буття особистості як суб'єкта практичної і теоретичної діяльності. Пізнаючи та змінюючи світ у ході такої діяльності, вона переживає ці процеси, тобто формує ставлення до світу, до себе, до своїх відчуттів, думок, дій у формі безпосереднього їх переживання. Таким чином, як цілком доречно вважає С. Рубінштейн, переживання взаємопов'язане зі знанням як іншим началом психіки – об'єктивним. Оскільки відображення у когнітивній сфері здійснюється у вигляді образів, то поглиблення пізнавальної здатності особистості призводить до розширення здатності до переживання, а сфера переживань наповнюється новим змістом [22].

Беручи до уваги викладену точку зору, ми цілком поділяємо погляди С. Рубінштейна та інших учених (Н. Данилової, К. Ізарда, Є. Ільїна, В. Семиченко), які наголошують на поєднанні в переживанні чуттєвого і когнітивного аспектів. Так, аргументуючи означену тезу, К. Ізард зазначає, що переживання можуть відбуватися як під дією тільки біологічно значущих стимулів, так і бути підкріпленими когнітивними процесами. Згідно з його висновками людина спочатку відчуває, а потім переживає відчуття, внаслідок чого виникає емоція. Саме такими є переживання, пов'язані з емоційним тоном відчуттів (приємне – неприємне, біль тощо). Проте зміст переживань та емоційного реагування може змінитися за наявності когнітивних операцій, які надають їх більшій глибини [12].

Відповідно викликають інтерес висловлені дослідниками висновки про активний характер переживань (Ф. Василюк, С. Занюк, Т. Кириленко, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Ф. Лерш, Г. Ложкін, С. Максименко, І. Моначин, В. Семиченко, Л. Фахрутдінова, Т. Циганчук) та їх розуміння переживання як внутрішнього процесу, спрямованого на

забезпечення психологічної можливості стосовно задоволення потреб через перетворення ситуації з допомогою внутрішніх і зовнішніх дій. Викладена точка зору дає змогу тлумачити переживання як:

- активну форму ставлення суб'єкта до значущих для нього аспектів дійсності, що уможливорює орієнтацію в ній, її творення і перетворення [14];

- особливу форму активності, яка виникає в ситуації перетворення власного світу, навіть переосмислення свого життя внаслідок руйнування ідеалів та цінностей особистості, виникнення перепон у досягненні життєвих цілей, і є, на думку В. Семиченко, "своєрідними сигналами, які інформують... про те, що в даний момент часу для неї найбільш актуально, наскільки ефективно відбувається процес задоволення потреб, наскільки великими є перепони, які виникають перед нею, що необхідно виділити як головний фактор даного моменту життєдіяльності". [23, с. 9].

Заслужують на увагу і теоретичні висновки Ф. Василюка, згідно з якими переживання – це "діяльність особистості – власне діяльність і власне особистості" [2, с. 100], що спонукає до розуміння переживання як самостійного психічного процесу, з допомогою якого реалізується особлива діяльність з перебудови власного психічного світу в ситуації неможливості розв'язати критичну ситуацію засобами зовнішньої діяльності, нездатності наявних у суб'єкта типів активності справитися з нею. Завдяки такій діяльності стає можливою психологічна боротьба людини з критичною ситуацією з моменту її виникнення (а саме зі стресом, фрустрацією, конфліктом, кризою) [3].

З позицій діяльнісного підходу, але по-своєму трактує феномен переживання Л. Фахрутдинова, яка вважає переживання атрибутом, режимом, аспектом, частиною, одиницею свідомих явищ, які забезпечують рефлексію. На думку автора, переживання виявляються у вигляді когнітивних, емоційних процесів та в тілесних самовідчуттях суб'єкта, інтегрують буттєвість і субстанціальність суб'єктивного світу людини і реалізуються як психічна діяльність з "переробки" отриманих вражень та їх відображення в образах внутрішнього й зовнішнього світу. Це психічне явище, на думку автора, забезпечує зв'язок між усвідомлюваним Я і ядерними, здебільшого неусвідомлюваними структурами психіки. Під час такої взаємодії відбувається смислова переробка внутрішньої та зовнішньої ситуації, змінюється система внутрішніх відносин, установок, світосприйняття, світовідчуття, перегруповуються, перебудовуються та змінюються ядерні психічні структури, відбувається особистісне зростання [24].

Викладені думки стосовно активної природи переживань отримали відображення у визначенні сутності цього феномена (Г. Ложкін,

І. Моначин) як особливої форми активності, спрямованої на "відновлення душевної рівноваги, втраченої осмисленості існування та пошук життєвого сенсу" [16, с. 4]. Автори поділяють погляди багатьох дослідників щодо присутності у переживанні афективних явищ, які, на їх думку, утворюють афективний його компонент і у взаємодії з іншими складовими (когнітивним, аксіологічним, саморегуляційним компонентами, індивідуально-психологічними властивостями та життєвими позиціями особистості), забезпечують сприйняття, усвідомлення та вироблення ставлення до життєвих ситуацій, опанування ними та на цій основі – уможливають інтеграцію людини і світу. При цьому емоціям відводиться роль енергетичного чинника, складової емоційно-енергетичного механізму переживання, який завдяки наявному в людини енергетичному потенціалу, емоційним реакціям, техніці самомотивування та розрядці енергії уможливує усвідомлення значущості життєвої ситуації, стимулює пошук можливостей розв'язання проблем, пов'язаних з цією ситуацією, активізує діяльність [16, с. 4].

Тезу щодо регулятивної ролі переживань підтримує Ф. Лерш, за переконанням якого вони репрезентують в індивідуальній свідомості процес особистісного вибору мотивів і цілей діяльності [15]. Ця теза відображена також і в науковому доробку В. Семиченко, яка наголошує на тому, що: "Всяка невідповідність між смислоутворюючими мотивами і реальною поведінкою супроводжується певними емоційними переживаннями" [23, с. 10]. У визначенні регулятивної ролі переживань важливо врахувати думку, висловлену М. Варієм, В. Ортинським, про те, що саме ці явища, що є особливим внутрішнім психічним з різним психоенергетичним потенціалом, обумовлюють функціонування всіх підсистем психіки [3].

Як бачимо, проаналізовані трактування змісту поняття переживання базуються на різних позиціях, які передусім виявляються у твердженнях про те, що переживання є: явищем, ідентичним емоції; компонентом емоційного реагування; формою емоції високого ступеня рефлексивності; формою емоційного відображення; різновидом емоційного процесу; самостійним психічним процесом; осмисленим емоційним станом; усвідомленим або неусвідомленим станом; структурною одиницею вищих комплексних психічних станів людини; механізмом, який забезпечує єдність соціальної й індивідуальної сутності особистості; повноцінним психічним актом; формою активності; діяльністю.

На наш погляд, переживання є психічною формою відображення дійсності, яка детермінує функціонування психіки, забезпечуючи вироблення певної якості ставлення до явищ реальної або уявної дійсності та його реалізації в поведінці й діяльності особистості.

При цьому зазначимо, що переживання супроводжується виникненням певного психічного стану, зумовленого емоційно-когнітивною оцінкою наявних, минулих або майбутніх життєвих подій в діапазоні від надання предметам і явищам ситуативного чи дійового значення до усвідомлення їх життєвого сенсу. Таким чином, переживання в динаміці має такий вигляд:

Відчуття	Емоційна оцінка	Стан	Ставлення	Спонукування	Дія
Сприймання	Емоційно-когнітивна оцінка				

Висловлені дослідниками погляди щодо участі афективних явищ в оцінці дійсності є підставою для твердження, що афективний компонент переживання виконує відносно самостійну функцію, яка виявляється передусім у виробленні ставлення до життєвої ситуації, спонуканні до певних дій. При цьому ми погоджуємося з Ф. Крюгером, який вважав що емоційні переживання завжди присутні у кожному психічному явищі, зокрема у свідомості, і створюють загальний емоційний фон для всього, що сприймається людиною [21].

Відтак, завдяки емоційним переживанням виробляються оцінки життєвих ситуацій, відбувається регуляція поведінки і діяльності особистості. З позицій виконання емоційними переживаннями оціночно-регулятивної ролі вчені трактують цей феномен як: активну форму ставлення суб'єкта до значущих для нього аспектів дійсності (Т. Кириленко), суб'єктивний процес відображення (оцінки) в формі безпосереднього переживання (задоволення, радості, страху тощо) значущості ситуацій (явищ), які сприймаються (К. Варшавська).

Тобто, як слушно зазначає Б. Додонов, емоційне переживання є природною спонукуючою щодо реагування організму в тій чи іншій тональності, яка визначається певним ступенем збудження, напруження, самопочуття людини і спонукає до поведінки, відповідної цій тональності [10].

Висновок. Таким чином, проведений теоретичний аналіз уможливорює розуміння емоційного переживання як специфічної психічної форми відображення дійсності, що реалізується з допомогою емоційно-почуттєвих феноменів, забезпечує певну якість ставлення особистості до реальних або уявних, наявних, минулих або майбутніх подій та його реалізацію в поведінці й діяльності.

Відтак, емоційне переживання постає як природна даність організму сприймати та аналізувати внутрішні і зовнішні впливи на рівні емоцій і почуттів, оцінювати значення, викликати відповідні психічні стани, а також виявляти сенс предметів і явищ реальної або уявної дійсності, формувати ставлення до них та детермінувати ефективність функціонування психіки в цілому.

При цьому варто згадати про висновок С. Рубінштейна стосовно сутності емоції як суб'єктивної форми існування потреб, чинника мотивації особистості [22], що свідчить про особливу роль емоційного переживання у спонуканні до діяльності щодо задоволення таких потреб. Беручи до уваги подвійну обумовленість емоцій потребами і ситуацією, не варто забувати про їх значення для процесів пізнання та навчання особистості. Адже як слушно зазначає В. Вілюнас, задоволення потреб забезпечується шляхом взаємодії інтелектуальної та афективної сфер, які "відповідають відображення об'єктивних умов діяльності суб'єктивної значущості цих умов" [6, с. 10] – "...спрямовуючи емоції на причини, сигнали і т.д. значущих подій, процеси пізнання тим самим визначають і свою долю, як наслідок, самі скеровуючись емоціями на ці причини і т.д. для кращого ознайомлення з ними і з'ясування оптимального способу поведінки" [6, с. 10].

У зазначеному контексті виникає необхідність подальших досліджень в напрямі розкриття процесуальних аспектів та змістових аспектів емоційних переживань та висвітлення їх впливу на ефективність діяльності (зокрема навчальної) особистості.

Список використаних джерел

1. Варшавська К.С. Особенности эмоциональных переживаний учащихся при переходе из начальной в основную школу / К.С. Варшавская : автореф. ... дисс. канд. психол. наук: 19.00.07. – педагогическая психология. – Екатеринбург : Уральский гос. ун-т им. А.М. Горького, 2008. – 24 с.
2. Василюк Ф.Е. Переживание и молитва: опыт общепсихологического исследования / Ф. Василюк. – М. : Смысл, 2005. – 191 с.
3. Василюк Ф.Е. Психология переживания. Анализ преодоления критических ситуаций / Ф.Е. Василюк. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 240 с.
4. Варій М.Й. Розуміння емоцій і почуттів / М.Й. Варій, В.Л. Ортинський // Основи психології і педагогіки. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – С. 110-117.
5. Веккер Л.М. Психика и реальность. Единая теория психических процессов / Л.М. Веккер. – М. : Смысл; Per se, 2000. – 685 с.
6. Вилюнас В.К. Психология эмоциональных явлений / В.К. Вилюнас. – М. : Изд-во МГУ, 1976. – 143 с.
7. Выготский Л.С. Учение об эмоциях / Л.С. Выготский // Собр. соч. в 6-ти т. Т.4. – М. : Педагогика, 1983. – С. 90-318.
8. Гадамер Г.-Г. Истина и метод / Г.-Г. Гадамер / пер. с нем.; общ. ред. и вступ ст. Б.Н. Бессонова. – М. : Прогресс, 1988. – 704 с.
9. Джемс У. Психология / под ред. Л.А. Петровской / У. Джемс. – М. : Педагогика, 1991. – 368 с.

10. Додонов Б.И. Эмоция как ценность / Б.И. Додонов. – М. : Политиздат, 1987. – 272 с.
11. Дьяченко М.И. Психологический словарь-справочник / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Мн.-М. : Харвест АСТ, 2001. – 574 с.
12. Изард К.Е. Психология эмоций / К.Е. Изард. – СПб. : Питер, 1999. – 464 с.
13. Ильин Е.П. Эмоции и чувства / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2001. – 752 с.
14. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості : навч. посіб. / Т.С. Кириленко. – К. : Либідь, 2007. – 256 с.
15. Лерш Ф. Розуміння особи у психології / Гуманістична психологія. Т. 1. Гуманістичні підходи в західній психології ХХ ст. / за ред. Р. Трача, Г. Балла. – К. : Пульсари, 2001. – С. 93-109.
16. Ложкін Г.В. Переживання: структура та механізми / Г.В. Ложкін, І.Л. Моначин // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – №9. – С. 1-6.
17. Немов Р.С. Общие основы психологии / Р.С. Немов. – М. : Владос, 2010. – 687 с.
18. Петровский А.В. Основы теоретической психологии / А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – М. : Инфра-М, 1998. – 525 с.
19. Платонов К.К. Краткий словарь психологических понятий : учеб. пособие / К.К. Платонов. – М. : Высшая школа, 1984. – 174 с.
20. Проніна А.Н. Феномен переживания как механизм взаимосвязи процессов социализации-индивидуализации личности / А.Н. Проніна // Вестник Нижегородского ун-та им. Н.И. Лобачевского. Серия "Социальные науки". – 2010. – №4 (20). – С. 176-182.
21. Психология эмоций. Тексты / под ред. В.К. Виллюнаса, Ю.Б. Гипенрейтер. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 288 с.
22. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Изд-во "Питер", 2000. – 712 с.
23. Семиченко В.А. Психология эмоций / В.А. Семиченко. – Луганск : НПФ "Осирис", 1996. – 67 с.
24. Фахрутдинова Л.Р. Психология переживания: современное состояние, актуальные исследования, перспективы развития // Матер. международного Форума и школы молодых ученых ИП РАН "Образ российской психологии в регионах страны и в мире", 24-28 сентября 2006 г. – М. : Изд-во "Институт психологии РАН". – С. 101-104.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Varshavs'kaja K.S. Osobennosti jemocional'nyh perezhivanij uchashhihsja pri perehode iz nachal'noj v osnovnuju shkolu / K.S. Varshavs'kaja

- : avtoref. ... diss. kand. psihol. nauk: 19.00.07. – pedagogičeskaja psihologija. – Ekaterinburg : Ural'skij gos. un-t im. A.M. Gor'kogo, 2008. – 24 s.
2. Vasiljuk F.E. Perezhivanie i molitva: opyt obshhepsihologičeskogo issledovanija / F. Vasiljuk. – M. : Smysl, 2005. – 191 s.
 3. Vasiljuk F.E. Psihologija perezhivanja. Analiz preodolenija kritičeskikh situacij / F.E. Vasiljuk. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1984. – 240 s.
 4. Varij M.J. Rozuminnja emocij i pochuttiv / M.J. Varij, V.L. Ortins'kij // Osnovi psihologii i pedagogiki. – K. : Centr uchbovoi literaturi, 2007. – S. 110-117.
 5. Vekker L.M. Psihika i real'nost'. Edinaja teorija psihičeskikh processov / L.M. Vekker. – M. : Smysl; Per se, 2000. – 685 s.
 6. Viljunas V.K. Psihologija jemocional'nyh javlenij / V.K. Viljunas. – M. : Izd-vo MGU, 1976. – 143 s.
 7. Vygotskij L.S. Učenje ob jemocijah / L.S. Vygotskij // Sobr. soch. v 6-ti t. T.4. – M. : Pedagogika, 1983. – S. 90-318.
 8. Gadamer G.-G. Istina i metod / G.-G. Gadamer / per. s nem.; obshh. red. i vstup st. B.N. Bessonova. – M. : Progress, 1988. – 704 s.
 9. Dzhems U. Psihologija / pod red. L.A. Petrovskoj / U. Dzhems. – M. : Pedagogika, 1991. – 368 s.
 10. Dodonov B.I. Jemocija kak cennost' / B.I. Dodonov. – M. : Politizdat, 1987. – 272 s.
 11. D'jachenko M.I. Psihologičeskij slovar'-spravočnik / M.I. D'jachenko, L.A. Kandybovich. – Mn.-M. : Harvest AST, 2001. – 574 s.
 12. Izard K.E. Psihologija jemocij / K.E. Izard. – SPb. : Piter, 1999. – 464 s.
 13. Il'in E.P. Jemocii i čuvstva / E.P. Il'in. – SPb. : Piter, 2001. – 752 s.
 14. Kirilenko T.S. Psihologija: emocijnaja sfera osobistosti : navch. posib. / T.S. Kirilenko. – K. : Libid', 2007. – 256 s.
 15. Lersh F. Rozuminnja osobi u psihologioji / Gumanističnaja psihologija. T. 1. Gumanistični pidhodi v zahidnij psihologii HH st. / za red. R. Tracha, G. Balla. – K. : Pul'sari, 2001. – S. 93-109.
 16. Lozhkin G.V. Perezhivannja: struktura ta mehanizmi / G.V. Lozhkin, I.L. Monachin // Praktičnaja psihologija ta social'na robota. – 2011. – №9. – S. 1-6.
 17. Nemov R.S. Obshhie osnovy psihologii / R.S. Nemov. – M. : Vldos, 2010. – 687 s.
 18. Petrovskij A.V. Osnovy teoretičeskoi psihologii / A.V. Petrovskij, M.G. Jaroshevskij. – M. : Infra-M, 1998. – 525 s.
 19. Platonov K.K. Kratkij slovar' psihologičeskikh ponjatij : učeb. posobie / K.K. Platonov. – M. : Vysshaja škola, 1984. – 174 s.
 20. Pronina A.N. Fenomen perezhivannja kak mehanizm vzajmosvjazi processov socializacii-individualizacii ličnosti / A.N. Pronina // Vestnik Nizhegorodskogo un-ta im. N.I. Lobachevskogo. Serija "Social'nye nauki". – 2010. – №4 (20). – S. 176-182.

21. Психологія емоцій. Тексты / под ред. V.K. Viljunasa, Ju.B. Gipenrejter. – М. : Изд-во Моск. un-ta, 1984. – 288 с.

22. Rubinshtejn S.L. Osnovy obshej psihologii / S.L. Rubinshtejn. – SPb. : Изд-во "Piter", 2000. – 712 с.

23. Semichenko V.A. Psihologija jemocij / V.A. Semichenko. – Lugansk : NPF "Osiris", 1996. – 67 с.

24. Fahrutdinova L.R. Psihologija perezhivaniya: sovremennoe sostojanie, aktual'nye issledovanija, perspektivy razvitiya // Mater. mezhdunarodnogo Forumu i shkoly molodyh uchenyh IP RAN "Obraz rossijskoj psihologii v regionah strany i v mire", 24-28 sentjabrja 2006 g. – М. : Изд-во "Institut psihologii RAN". – С. 101-104.

Jagera A.V. Emotional experience: the essence of the phenomenon. The article presents analysis and synthesis of theoretical views on the essence of the phenomena of feeling and emotional feeling. Substantiated conclude of what feelings is a form of psychical reflection of reality, which determines the functioning of the psyche, providing a definitive attitude of the individual as to the phenomena of the real or imaginary reality and its implementation in the behavior and activities. The feeling is accompanied by emergence a certain mental condition caused by the emotional and cognitive assessment of existing, past or future life events. This assessment formed in the range of definition of situational or an effective values objects and phenomena to perception their life meaning.

Based on these findings suggested interpretation of the concept of "emotional feeling" as a specific form of psychic reflection of reality, which is implemented by means of emotional and sensory phenomena, provides a quality relationship to real or imaginary, existing, past or future life events and its implementation in the behavior and activities personality. Emotional feeling arises as a natural ability to perceive and analyze internal and external influences on the level of emotions and feelings, assess their importance, call the appropriate mental states, predetermine effective functioning of the psyche as a whole.

It should be noted the special role of emotional experiences in motivation of the activities, particularly their importance to processes of cognition and learning personality. This leads to interest in the research of emotional feeling as the determining factor of learning activities of the individual.

Key words: feeling, emotion, emotional feeling.

Отримано: 22.08.2014 р.

УДК 159.9

Добренко І.А.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПІДПРИЄМЦЯ ДО ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ

Добренко І.А. Психологічна готовність підприємця до економічних ризиків. Стаття присвячена аналізу психологічної готовності підприємця